

Verslag

Critical Review #4

*Over de regionale
economie*

januari 2019

Wim Derksen voorzitter
Mariëlle Gebben organisator

Inhoud

Samenvatting	3
Inleiding	4
Bevindingen	6
Weten + willen = beleid	6
Economie	8
Bestuurskunde	11
Sociologie	15
Het verloop	17
Deelnemersveld	18
De verkenningen	21
Slotbijeenkomst	22
Epiloog	28
Bijlagen	29
Bijlage 1 Overzicht deelnemers (anoniem)	30
Bijlage 2 Opbrengsten verkenningen	31
Bijlage 3 Stellingen slotbijeenkomst 'wat'	39
Colofon	44

Samenvatting

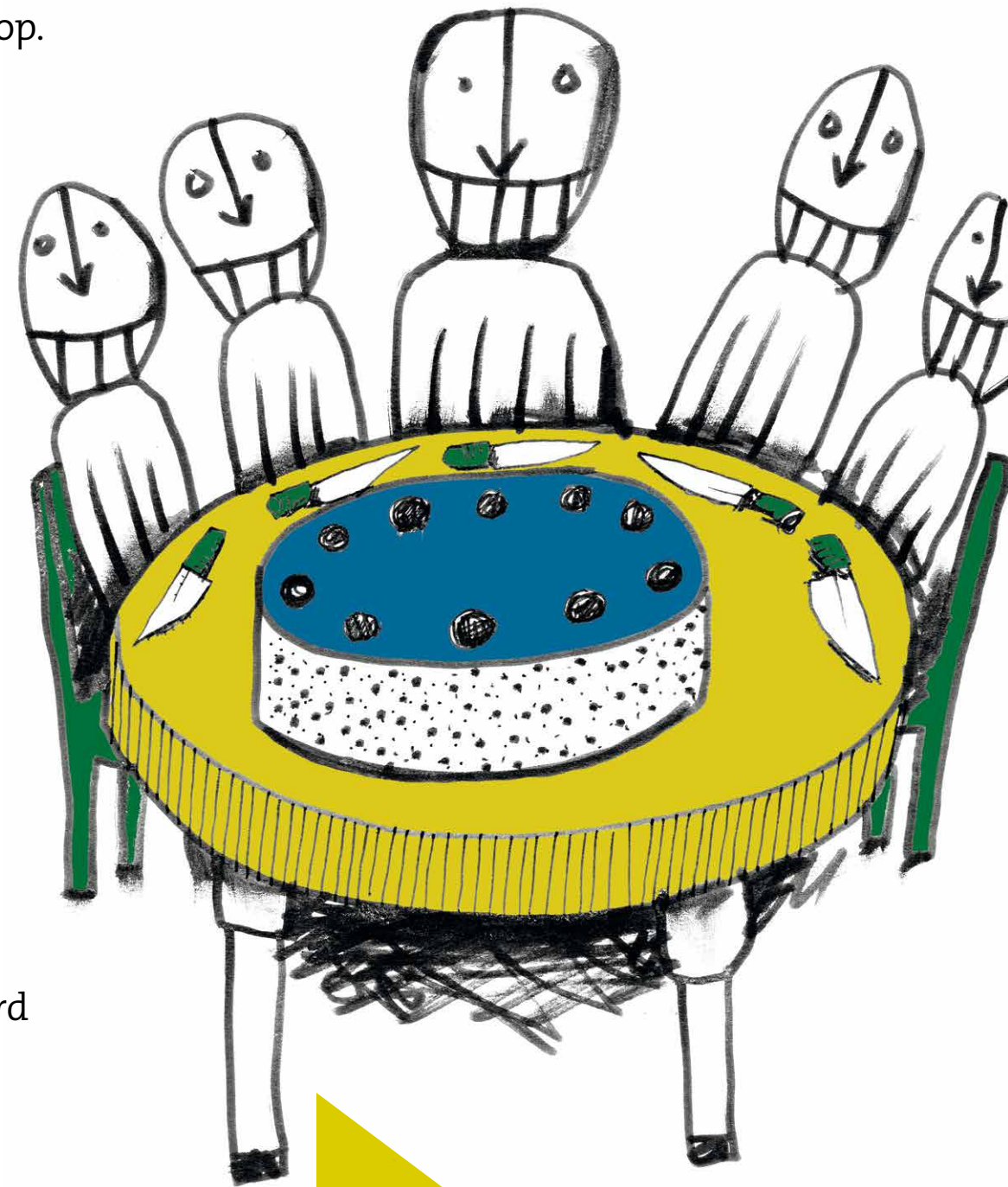
Het thema van de vierde critical review is de regionale economie. Deze dialoog tussen wetenschap, bestuur en samenleving gaat over de vraag hoe de sociaal-economische structuur kan worden versterkt en, meer specifiek, hoe geld (subsidie) hierbij kan helpen. Welke kennis is voorhanden? En hoe wordt die kennis benut? Drie zaken vallen op.

Ten eerste: er is onder wetenschappers veel kennis over de regionale economie en over de effecten van subsidies en maatregelen.

Ten tweede: in het debat lijkt (voorzover wij kunnen waarnemen) die kennis nauwelijks een rol te spelen.

Ten derde: het debat gaat vooral over het hoe: hoe moet het geld worden verdeeld en vooral door wie? Er is veel minder inbreng over het wat: waaraan zou het geld zinvol kunnen worden besteed?

Er is geen reden om de tegenovergestelde fout te maken en wetenschappers te laten voorschrijven wat er moet gebeuren. Maar de kennis die voorhanden is roept wel een aantal vragen op waarop bestuur en samenleving eerst een gedegen antwoord zouden moeten geven, alvorens de euro's worden verdeeld.

Inleiding

In het aardbevingsgebied in Groningen is een aantal complexe vraagstukken aan de orde. De vraagstukken zijn altijd zowel wetenschappelijk als maatschappelijk van aard en soms ook sterk technisch. Ze zijn complex omdat ze verschillende oorzaken en mogelijke oplossingen hebben, omdat ze raken aan de levens van veel mensen en omdat er onvermijdelijke tegenstellingen en tegenstrijdigheden rondom bestaan.

In opdracht van de Nationaal Coördinator Groningen faciliteert het Kenniscentrum Aardbevingen en Duurzame Ontwikkeling (KADO) van de Rijksuniversiteit Groningen een serie critical reviews met steeds een ander actueel vraagstuk als thema. Om onafhankelijkheid te borgen laat KADO deze serie ontwerpen en organiseren door ons, voorzitter Wim Derksen en organisator Mariëlle Gebben. Wij geven de critical reviews vorm als open dialoog tussen wetenschap, bestuur en samenleving. KADO bewaakt de kwaliteit en zorgt voor een evaluatie en reflectie.

De vierde critical review¹ vond plaats in november en december 2018 en had als thema de regionale economie, met als specifieke focus de sociaal-economische structuur van het aardbevingsgebied. De centrale vraag van deze critical review luidt: welke concrete maatregelen kunnen worden genomen om het aardbevingsgebied sociaal-economisch te versterken?

De vraag is actueel, onder andere omdat de regionale economie niet krachtig is en vermindering en stop van de aardgasproductie naar verwachting zal leiden tot verlies van banen. Binnen deze context vond de critical review plaats, waarvan dit ons eindverslag is. Het verslag is in twee delen gesplitst: het eerste deel betreft de inhoudelijke samenvatting van de critical review en het tweede deel is een beschrijving van de manier waarop de review is uitgevoerd.

Binnen deze context vond de critical review plaats, waarvan dit ons eindverslag is. In dit verslag concentreren we ons op kennis over het onderwerp en op de vraag hoe door alle betrokkenen met de beschikbare kennis wordt omgegaan. We baseren ons op de inbreng van alle deelnemers en sprekers en op eigen observaties tijdens de verschillende fasen van de critical review.

Het verslag is in twee delen gesplitst: het eerste deel betreft onze bevindingen en het tweede deel is een beschrijving van de manier waarop de review is uitgevoerd.

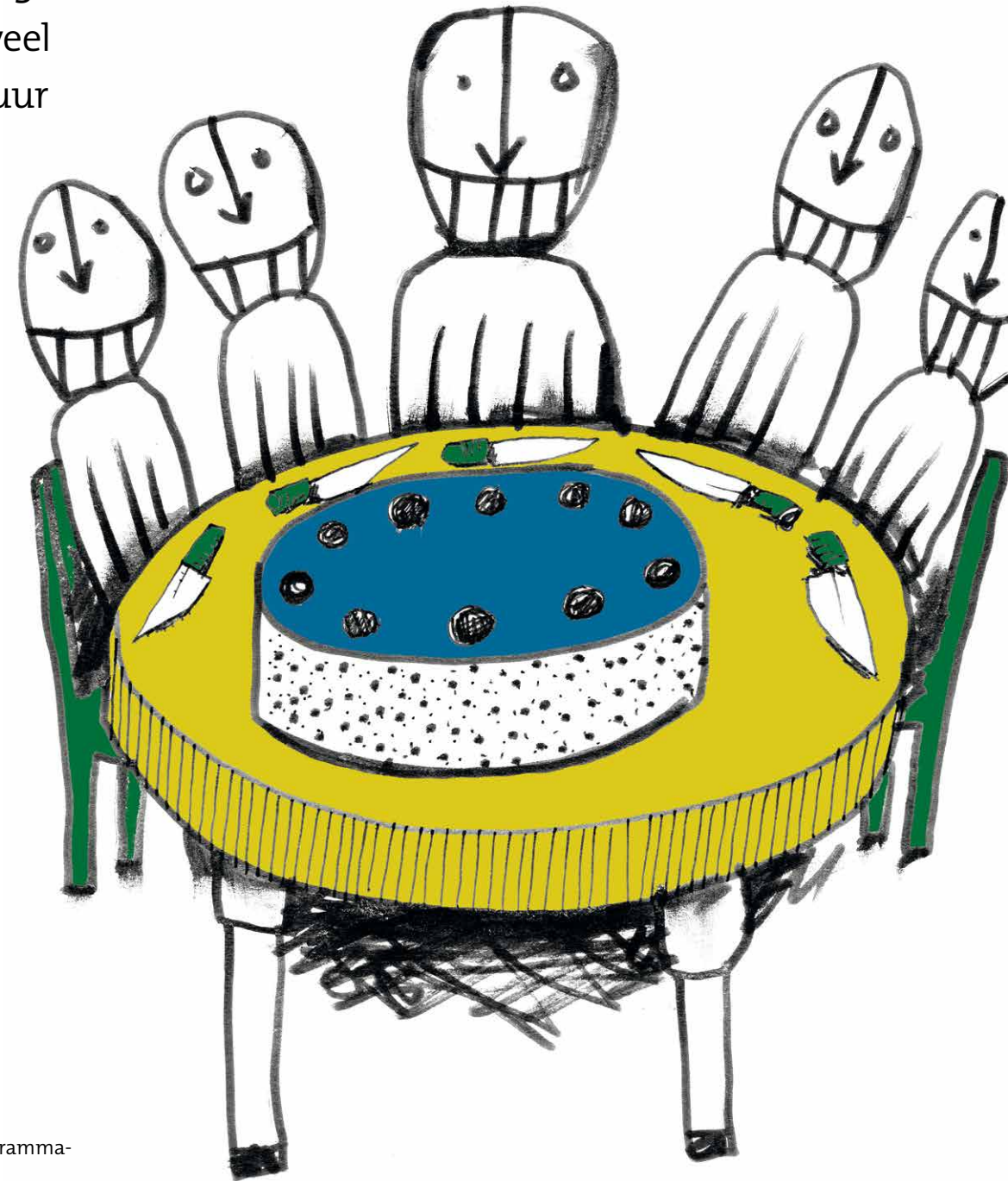
Bevindingen

Weten + willen = beleid

Deze critical review staat vooral in het teken van geld. Als metafoor wordt gesproken over de € 1,15 miljard die door het kabinet is uitgetrokken voor het Nationaal Programma Groningen, waarin ook veel aandacht wordt geschonken aan de sociaal-economische structuur van het aardbevingsgebied².

Het valt zeer op dat het gesprek vooral gaat over de vraag hoe dit geld moet worden verdeeld. En met name wie het daarbij voor het zeggen moet hebben. Opvallend is daarbij de roep om de zeggenschap van inwoners te vergroten. Het 'wat' krijgt veel minder aandacht: waaraan moet het geld worden besteed om de economie van Groningen te versterken?

Kennis speelt in de gesprekken een onduidelijke rol. Er is eerder sprake van 'rituele dansen om de geldpotten' dan van een helder verhaal. Er ontbreekt vooral een heldere analyse van het wat. Maar ook van het 'hoe', hoeveel aandacht die vraag ook krijgt. En als kennis wordt ingebracht in de dialoog, dan wordt zij soms nauwelijks geaccepteerd.

² Zie startdocument Nationaal Programma Groningen, pag 12, 13 en 42 - 49.
www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/publicaties/2018/10/05/startdocument-nationaal-programma-groningen/Startdocument+Nationaal+Programma+Groningen.pdf

Als we goed beleid omschreven als een evenwichtige combinatie tussen weten en willen, tussen kennis en politieke richting, moeten we hier constateren dat het willen het gesprek wel erg domineert. Een groot verschil bijvoorbeeld met de critical review over de dreigings- en risicokaarten, waar de beleidsmakers zich krampachtig vastklampten aan een weten dat die weelde niet kon dragen.

Het is in deze casus niet zo dat er geen kennis zou zijn. Er is zelfs veel kennis, in verschillende disciplines. Dat betekent niet dat we de tegenovergestelde fout moeten maken door wetenschappers te laten bepalen wat er moet gebeuren. Maar al die kennis roept wel een aantal belangrijke vragen op. Het zou goed zijn als de beleidsmakers eerst een gedegen antwoord op deze vragen zouden geven, alvorens de euro's worden verdeeld. Zonder een goed doordacht antwoord op de vragen zullen investeringen in de sociaal-economische structuur van Groningen (veel) minder effectief zijn.

We constateren dat zowel de economie (markt), de bestuurskunde (governance) als de sociologie (samenleving) onderstaande vragen te stellen hebben.

Economie

Wat is de bestaande situatie?

Versterking van de sociaal-economische structuur begint met een goede analyse van de bestaande situatie. Die situatie wordt vanzelfsprekend bepaald door het verleden. En zoals één van de inleiders zei: 'Bodemschatten maken lui'. Door de delfstoffenwinning zijn in het verleden andere productieve en concurrente bedrijvigheid verdrongen. Als de delfstoffenwinning wegvalt, raak je niet alleen banen kwijt, maar zal je vooral moeten analyseren waarin de regio zonder gas goed zou zijn geweest.

Door de bodemschatten mag de provincie Groningen lui zijn geworden, ze is er niet rijk van geworden, omdat de winsten elders werden afgeroomd. Groningen zal van wingewest weer zelf eigenaar moeten worden van haar regionale economie.

Waar zijn we goed in?

Volgens economen is het goed om in te zetten op dingen waarin je goed bent. Omdat subsidies dan het meeste rendement hebben. Groningen is goed in gespecialiseerde dienstverlening, in kennis (universiteit, HBO, MBO) en in industrie (met een gevarieerde economische structuur). En: de kracht van Groningen ligt met name in het midden- en kleinbedrijf. Het is de vraag of de enorme aandacht voor delfstoffenwinning ook de kansen voor een voortrekkersrol in de energietransitie vergroot. De instituties van

de vorige periode zijn maar zelden de instituties van de nieuwe tijd. Wat dat betreft liggen de kansen eerder in de relatief nieuwe havens dan bij de wereld van de NAM. Eemshaven en Delfzijl liggen momenteel voor op de haven van Rotterdam, als het gaat om de overgang naar niet-fossiele energie.

Velen vragen zich af waarom Groningen niet meer van het toerisme profiteert. Is Groningen onbekend, of vinden Groningers iets mooi dat door anderen minder wordt gewaardeerd?

Welke economische ontwikkelingen zijn onvermijdelijk?

Wereldwijd is er een sterke trek naar de stad. Dat is in de provincie Groningen het geval. Dat is in Nederland het geval. In het eerste geval zal je blijven zien dat mensen (vooral jongeren) uit het ommeland naar de stad trekken en daar vaak blijven. In het tweede geval zal je blijven zien dat mensen vanuit het perifere Groningen naar de Randstad trekken. Dergelijke ontwikkelingen laten zich niet omkeren. En er is ook weinig reden om ze om te keren als het gaat om mensen die hun eigen kansen verbeteren.

Wanneer zijn subsidies effectief?

Economen zijn altijd huiverig voor subsidies. Om de simpele redenen dat bij subsidies sprake is van een inkomensoverdracht. Sommige partijen krijgen een ondersteuning die ze nooit hadden gekregen als 'de markt zijn werk had gedaan'. Daar moet dus wel iets tegenover staan. En dat staat er zeker tegenover als een innovatie net dat zetje krijgt dat nodig is om daarna succesvol zelfstandig te bestaan.

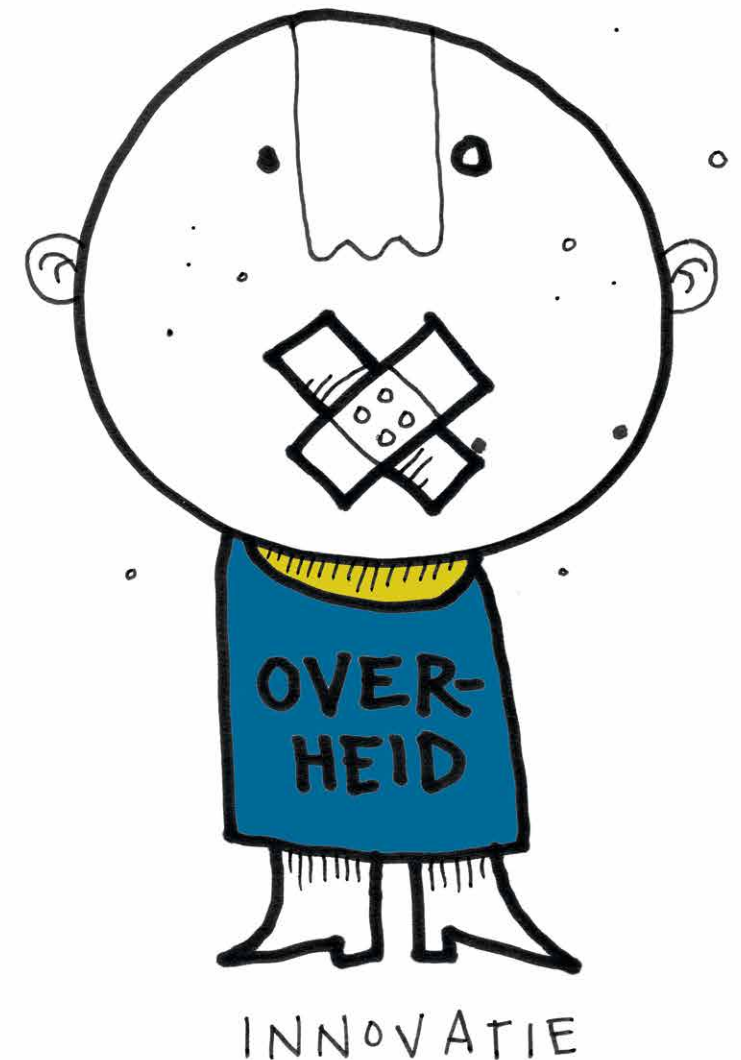
Maar bij subsidies is het risico groot dat dat zetje verkeerd wordt gegeven. Dat bedrijven subsidie krijgen voor iets wat ze anders ook al hadden gedaan (free rider) of dat bedrijven na het aflopen van de subsidie alsnog onderuit gaan.

Het is dus heel moeilijk om de goede subsidies toe te kennen. Te meer daar de overheid vooral oog heeft voor succesvolle grote bedrijven en het subsidiëren van de echt kansrijke kleine bedrijfjes vaak niet aandurft. Subsidies kunnen vernieuwing dus ook tegenhouden.

Welke subsidies zijn effectief?

Over het effect van bepaalde subsidies werden opvallende dingen gezegd. Zo wordt het belang van het subsidiëren van netwerken (tussen bedrijven, tussen partijen), van leefbaarheid (van stad en dorp) en van het onderwijs voor de economische structuur nog wel eens onderschat.

Tegelijkertijd wordt het belang van bereikbaarheid nogal eens overschat ('Je versterkt vooral de kern, en niet het achterland.')

Bestuurskunde

Op welk niveau moeten we beslissen?

Sommige problemen van de provincie Groningen zijn zeer verweven met de problemen van de twee andere Noordelijke provincies. Dan is het in ieder geval goed ze in samenhang te bezien zonder dat de drie provincies zich te antagonistisch opstellen.

Andere problemen spelen alleen op het niveau van gemeenten. Daarover zouden de gemeenten moeten beslissen. Maar het is de vraag of alle gemeenten daarvoor voldoende bestuurskrachtig zijn.

Veel problemen spelen op het niveau van de dorpen en de buurten. Er is dan ook goede reden om die dorpsgemeenschappen een belangrijke stem te geven in de besteding van de gelden voor de sociaal-economische structuurversterking van Groningen.

Eén econoom doet een slim voorstel: waarom verdeel je het geld niet gelijk over alle burgers in het aardbevingsgebied, bijvoorbeeld om het eigen huis energieneutraler te maken. Dat levert op korte termijn een impuls op voor de lokale economie en op langere termijn komt er weer geld vrij omdat de energielasten lager zijn. Er lekt ook weinig geld weg voor bureaucratie. Het voorstel levert in ieder geval een interessant nulalternatief op: laat de indiener van een andere besteding van gelden maar bewijzen dat zijn alternatief effectiever is.

Hoe voorkomen we nieuwe instituties?

Achter deze vragen naar de juiste schaal, gaat een andere vraag schuil. Het besef dat oude instituties (Rijk, Provincie, gemeenten) onvoldoende in staat zijn om nieuwe vragen te beantwoorden, leidt al gauw tot het plan om nieuwe instituties in het leven te roepen. Dat kan wijs zijn, als er echt een doorbraak nodig is. Maar nieuwe instituties vragen tegelijkertijd ook veel tijd en menskracht voordat ze een minimumniveau van functioneren hebben bereikt. En ze missen de natuurlijke democratische legitimiteit van de oude genoemde instituties. Bovendien worden ze vaak niet de tijd gegund om zich te 'zetten'. Het gevolg is al snel dat weer om een nieuw instituut wordt geroepen, waardoor gemakkelijk een teleurstellende institutie-carrousel kan ontstaan.

Hoe voorkomen we dat lobby's allesbepalend zijn?

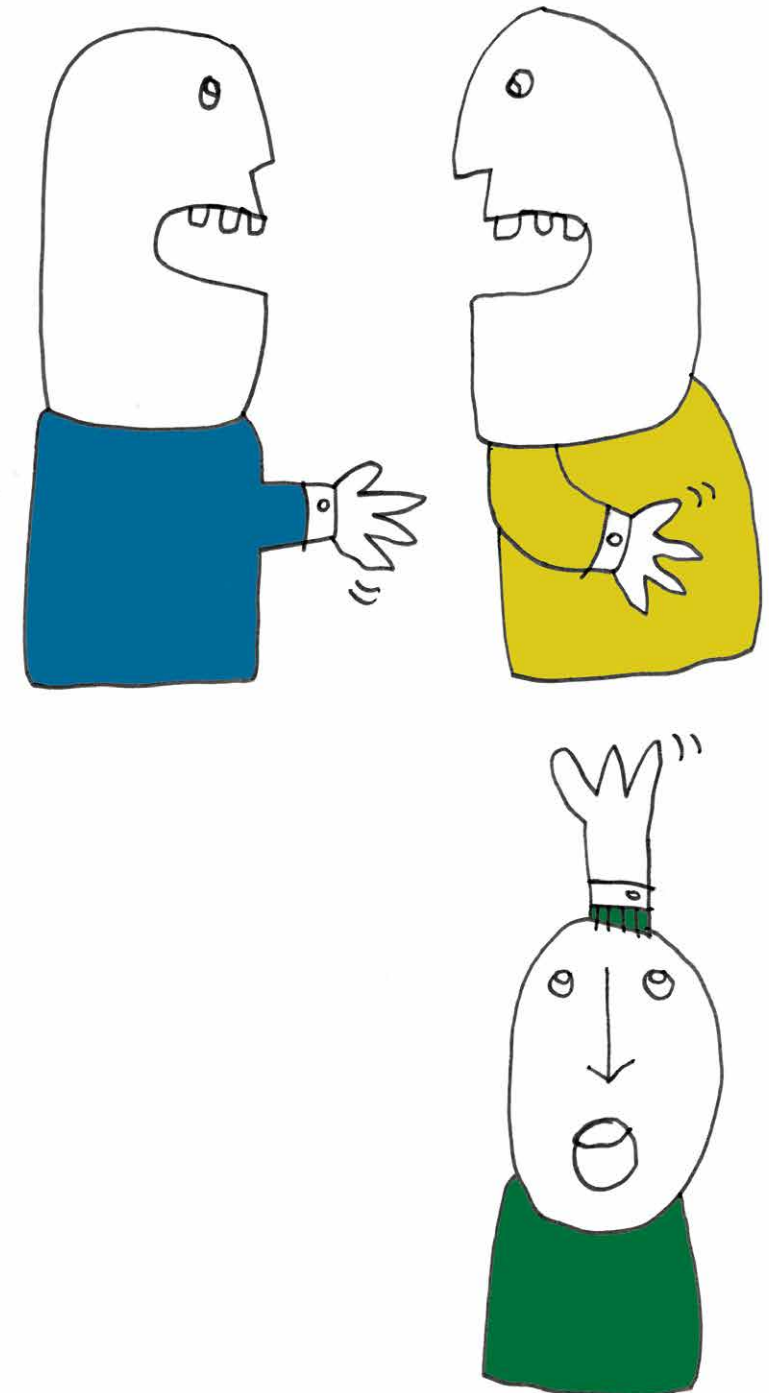
Waar subsidies zijn, zijn lobby's. Of misschien nog beter: voordat er subsidies zijn, wordt er al gelobbyd. Bij lobby's winnen macht en toeval het van de kennis en is de kans groter dat overheidsgeld onjuist wordt besteed.

Drie instrumenten kunnen ertoe bijdragen dat verspilling wordt tegengegaan:

1. Formuleer scherp de doeleinden van het beleid. In dit geval bijvoorbeeld: gaat het om de versterking van de economie van het aardbevingsgebied, van het krimpgebied of van heel Groningen?
2. Zorg voor een heldere, deskundige en onafhankelijke scheidsrechter bij de verdeling van de fondsen.
3. Organiseer het subsidiecircus zodanig dat de creativiteit wordt gestimuleerd. Prijsvragen kunnen daaraan bijdragen.

Hoe kunnen we leren?

De overheid leert vaak middels het model van analyse en instructie. Eerst wordt de situatie geanalyseerd (in het ideale model: grondig, vaak helaas beperkt). En vervolgens wordt op basis van de analyse de instructie gegeven. Dit model gaat ervan uit dat we vooraf in staat zijn om helder in te schatten waartoe de instructie zal leiden. Dat is in de praktijk lang niet altijd het geval.

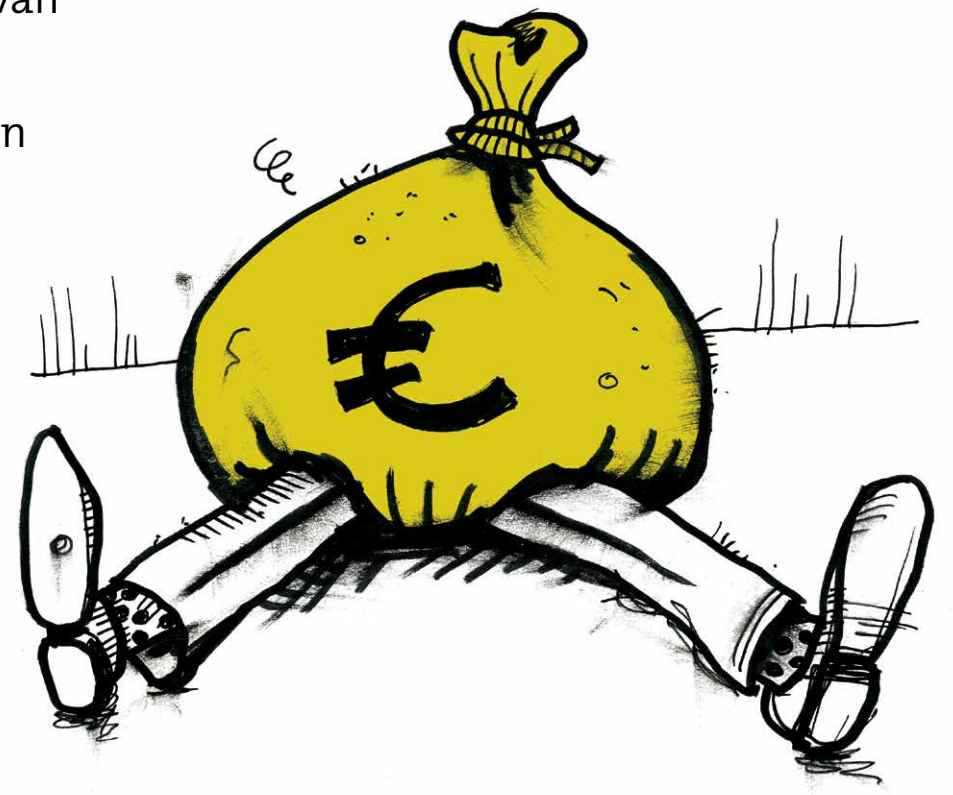
Om die reden is het goed om ook langs andere lijnen te leren, namelijk door variëteit te scheppen en vervolgens de beste oplossing te selecteren. Prijsvragen en experimenten zijn goede voorbeelden van deze manier van leren.

Natuurlijk kunnen beide modellen ook worden gecombineerd, door niet meteen al het geld toe te wijzen en eerst eens een paar jaar te volgen welke projecten succesvol zijn (en dus welke analyses achteraf beschouwd juist waren).

In dit verband is het opvallend dat veel mensen zich afvragen waaraan dat 'miljard van Max' is besteed. De toenmalige Commissaris van de Koning Max van den Berg claimde in 2014 met succes een miljard van Den Haag ter versterking van het aardbevingsgebied. Achteraf zou van de besteding van dat geld veel kunnen worden geleerd voor een volgend miljard. Maar geen van de deelnemers lijkt te weten waar het geld is gebleven.

Hoe organiseren we het toezicht?

In een democratische rechtsstaat is transparantie bij de besteding van overheidsgelden een vanzelfsprekende vereiste. De resultaten moeten worden verantwoord. Verantwoording vraagt om toezicht. En toezicht wordt steeds ingewikkelder naarmate meer mensen regels aan het toezicht willen stellen. Soms ontardt toezicht in een ware bureaucratie. Daarmee

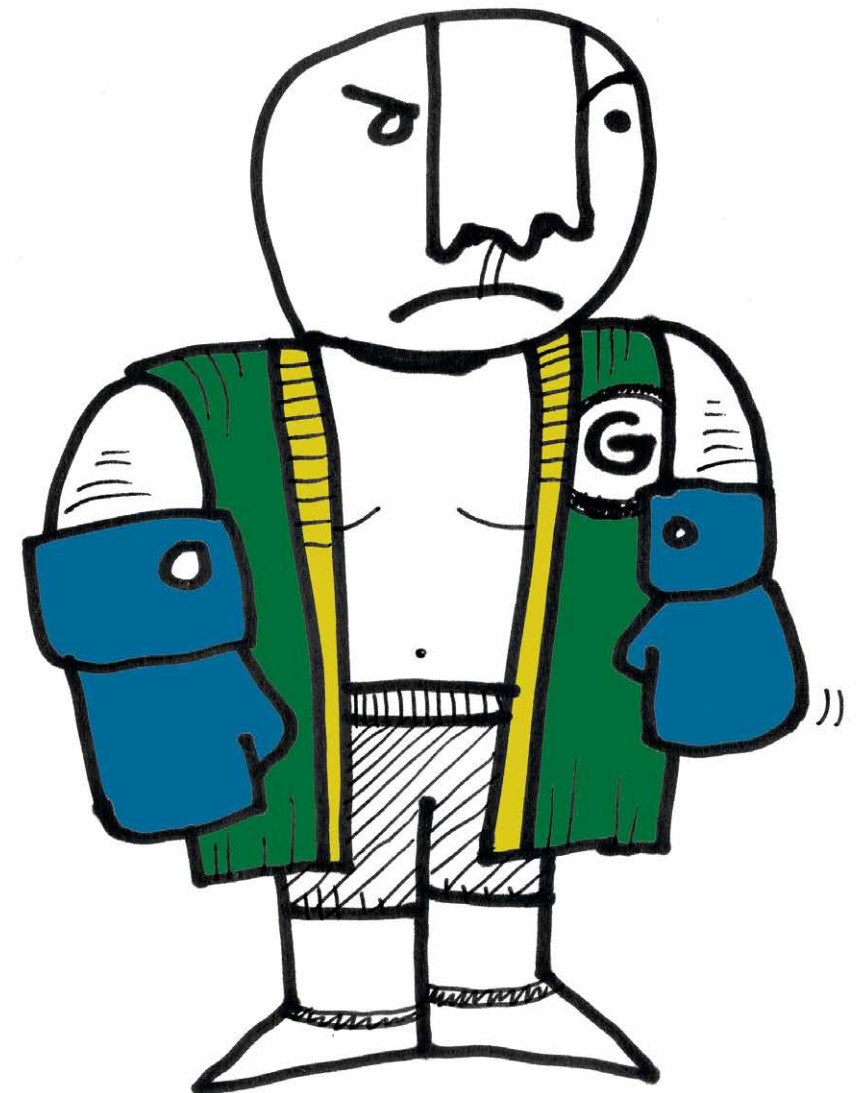
is het dilemma van toezicht geschetst: hoe meer toezicht, hoe meer effectiviteit weglekt, omdat geld en mankracht wordt besteed aan andere dingen dan het bereiken van het doel van de regeling.

Sociologie

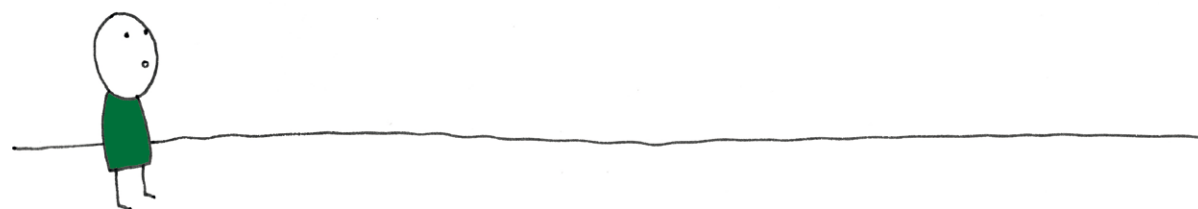
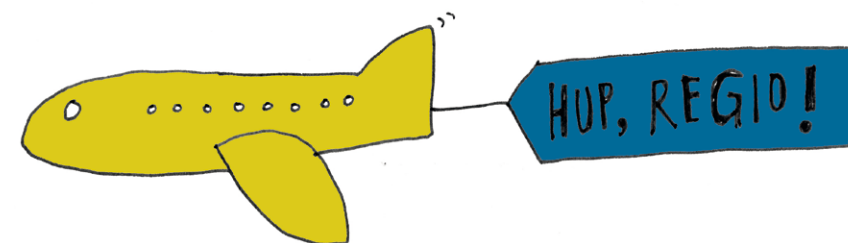
In hoeverre wordt met investeringen rekening gehouden met de sociale context waarin ze moeten gedijen? In welke mate zijn de investeringen ook een antwoord op die sociale context?

De sociale context wordt sterk bepaald door teleurgestelde verwachtingen en een gevoel van achtergesteld zijn in Groningen:

1. De bewoners van het aardbevingsgebied voelen zich niet gezien door de overheid, nadat de overheid jarenlang de relatie tussen gasproductie en aardbevingen heeft ontkend, jarenlang veel geld heeft verdiend aan het Groningenveld, jarenlang de NAM uit de wind heeft gehouden en er nu nog steeds niet in slaagt om het herstel van de schade en de versterking van huizen, kerken en andere gebouwen adequaat ter hand te nemen. Investeringen zouden daarop kunnen inspelen door de subsidies zichtbaar ten goede te laten komen van de mensen die het meeste hebben geleden onder de aardbevingen én onder het jarenlange falen van de overheid.

2. Het gevoel niet te worden gezien vindt overigens een goede voedingsbodem in de historie en in een algemeen gering zelfvertrouwen in Groningen. Er worden vaak vergelijkingen gemaakt met de Randstad en er wordt vaak opgemerkt (en ongetwijfeld met enige reden) dat de mensen in de Randstad zich niet bekommeren om de mensen in Groningen. Zo zetten deelnemers zich in gesprekken vaak subtiel af tegen 'het Westen', terwijl ze bedoelen dat Groningen te weinig aandacht krijgt van Den Haag. Die 'geleerde afhankelijkheid' kan ertoe leiden dat Groningers niet meer in staat zijn om zelf initiatieven te ontplooiën. Als de subsidies ertoe leiden dat men weer het gevoel krijgt de hand te moeten ophouden in Den Haag, zal dat het vermogen om zelf actie te ondernemen niet vergroten.

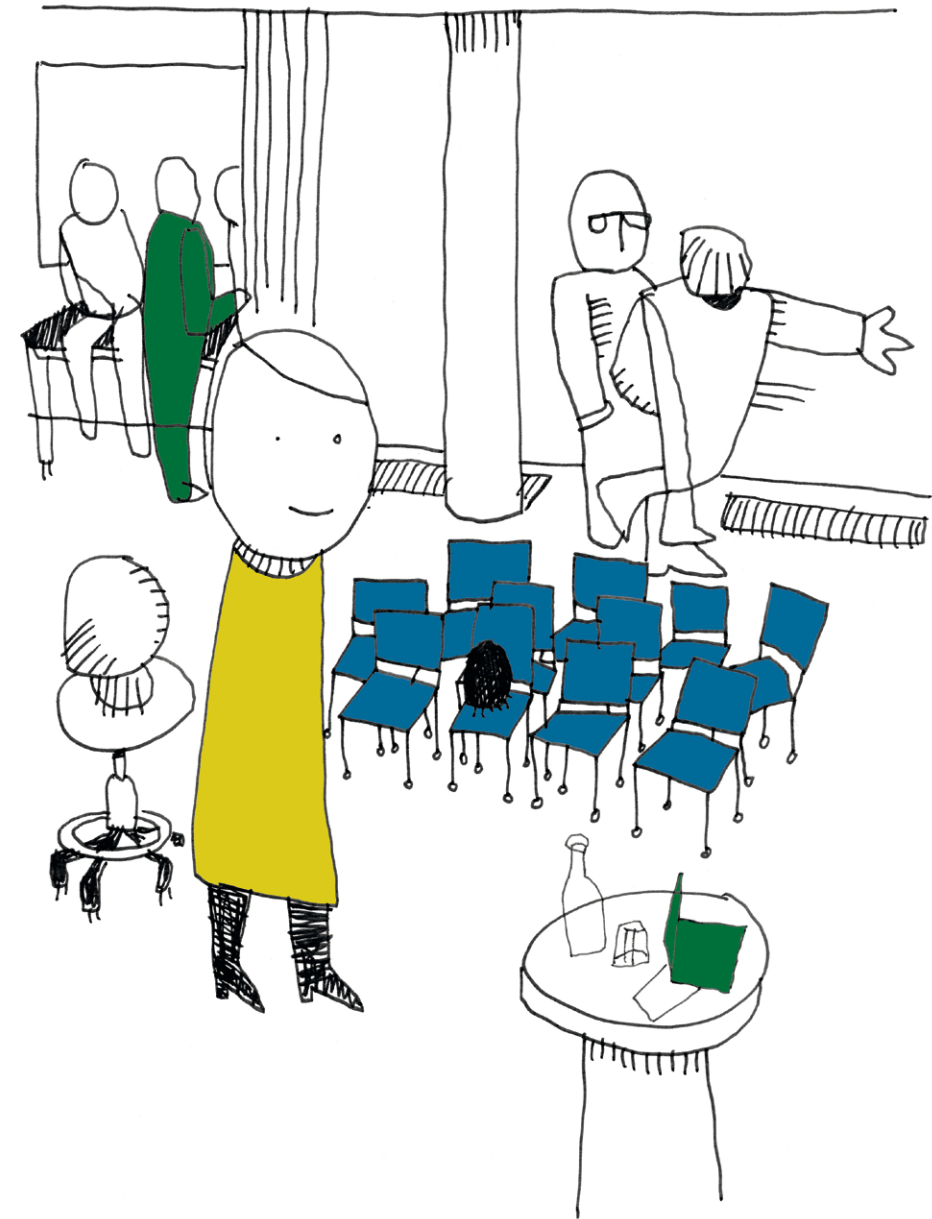
3. Inmiddels lijken ook de bestuurders, en zelfs de Haagse bestuurders, te zijn geïnfecteerd met dat gebrek aan zelfvertrouwen. De beleidsmakers lijken zich soms meer bezig te houden met het voorkomen van bestuurlijke risico's dan met het oplossen van maatschappelijke problemen. Denk aan het kostbare onderzoek dat voorafgaat aan versterkingsoperaties of aan de uitermate trage afhandeling van schadeclaims. Het roept de vraag op of de € 1,15 miljard in blijdschap over het gebied zal worden uitgestrooid of zal verdrinken in papier, procedures en zeg maar: bureaucratie.

Het verloop

Het doel van de critical review was om aan de hand van de vraagstelling wetenschappelijke inzichten met inzichten uit de praktijk te confronteren en zo tot conclusies en waar mogelijk advies te komen.

Tijdens een critical review zoeken we altijd naar de (wetenschappelijke) kennis die aanwezig is en of en zo ja op welke manier die wordt toegepast in beleid en praktijk. Verder gaan we bij het ontwerpen en organiseren altijd uit van de volgende uitgangspunten: het proces is open; iedere betrokkene is welkom; alle inzichten van deelnemers doen ertoe en bevindingen zijn onafhankelijk.

Deze critical review bouwden we iets anders op dan de vorige twee. We startten met drie verkennende gesprekken met steeds acht tot tien betrokkenen uit wetenschap, bestuur en samenleving en sloten net als de voorgaande keren af met een openbare slotbijeenkomst. Voor de slotbijeenkomst nodigden we drie sprekers uit, die we op basis van de opbrengsten van de verkenningen de opdracht gaven een inleiding te geven. We sloten de critical review af met een presentatie van en vraaggesprek met een van de twee kwartiermakers van het Nationaal Programma Groningen. Zo bedden we de critical review in in actuele ontwikkelingen.

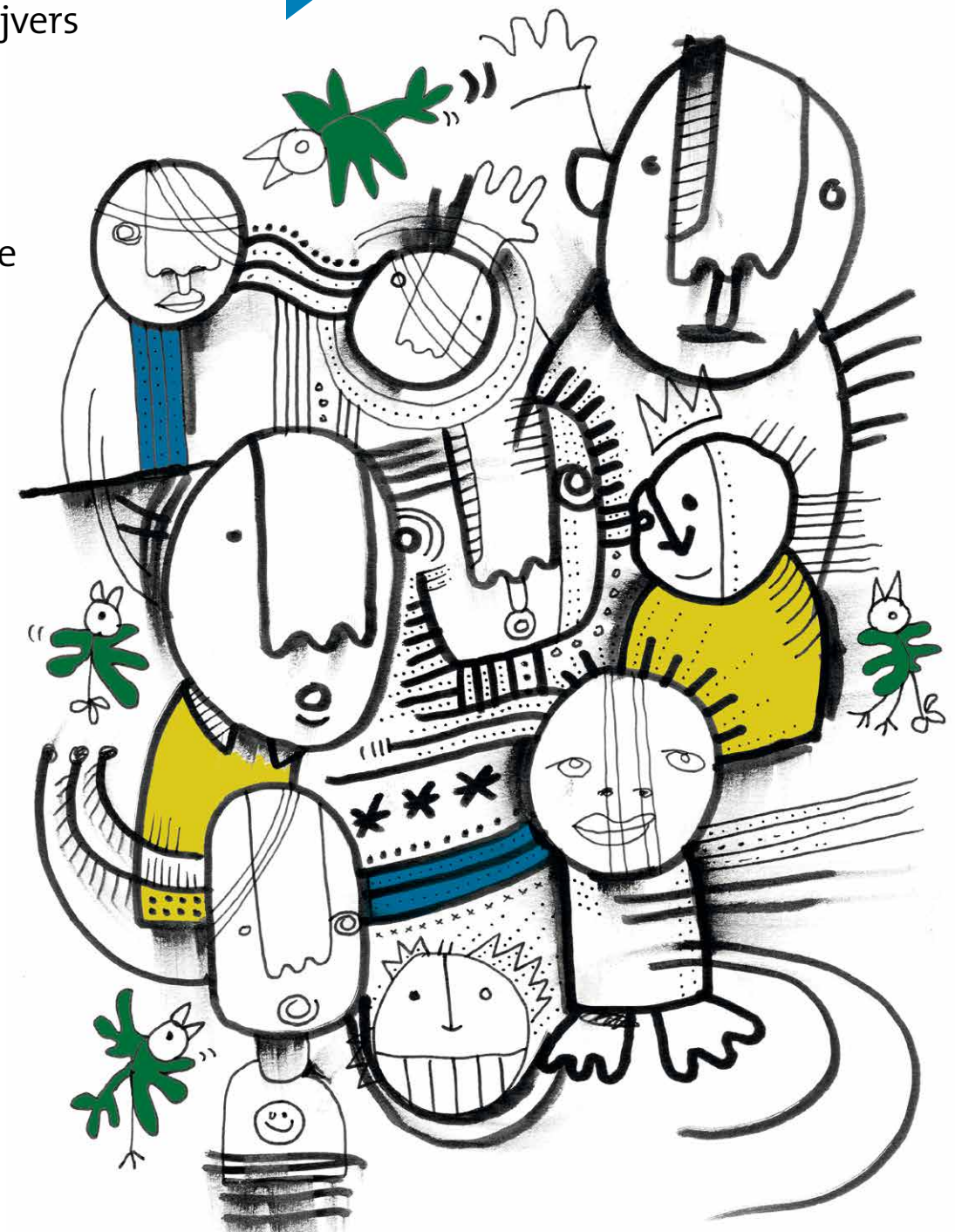
Dit verslag is de laatste stap van de critical review. Het is gebaseerd op alle gesprekken die zijn gevoerd. Bij al die gesprekken waren schrijvers aanwezig die notulen maakten die we gebruiken als naslag.

Deelnemersveld

Omdat we de critical review vormgeven als een open dialoog is de inhoud sterk afhankelijk van de inbreng van de deelnemers. We besteden daarom veel tijd en energie in het verkrijgen van een breed deelnemersveld.

Na een periode van inlezen en voorgesprekken met de opdrachtgever startten we met het zoeken, benaderen en uitnodigen van zoveel mogelijk betrokkenen en geïnteresseerden. We maakten een lijst van actoren uit de wetenschap, de overheid, bedrijven en (zelfstandige) ondernemingen in de regio. Die informeerden we persoonlijk, met uitleg over de critical review, een uitnodiging om deel te nemen en een verzoek om de informatie door te zetten naar personen die we niet mochten missen.

We benaderden verder alle deelnemers van de drie eerste critical reviews, eveneens met de uitnodiging om deel te nemen en het verzoek om de informatie te verspreiden onder potentieel geïnteresseerden. Verder werd de aankondiging verstuurd via de bestuurlijke en de maatschappelijke stuurgroep van de NCG en ging

er een bericht naar contacten in de regionale pers. Voor de openbare slotbijeenkomst verstuurd we een persbericht met de oproep om deel te nemen.

Voor de drie verkennende gesprekken zochten we naar steeds acht personen, waarvan liefst twee afkomstig uit de wetenschap, twee uit het bestuur, twee uit het bedrijfsleven en twee burgers. Uiteindelijk namen aan de verkenningen 28 personen deel. Een aanzienlijk deel van de deelnemers sprak vanuit meerdere perspectieven, hetgeen goed was voor de dynamiek van de gesprekken. Zo waren bijvoorbeeld de meeste ondernemers en ambtenaren ook bewoners en waren er deelnemers van verenigingen of stichtingen die dagelijks nauw met bestuur en samenleving samenwerken.

We waren tevreden over de breedte van het deelnemersveld en het aantal perspectieven dat daardoor aan de orde kon komen tijdens de verkenningen. Wel zien we aandachtspunten. Het aantal wetenschappers dat regionale economie als onderzoeksgebied heeft mocht groter zijn. Er waren voldoende onderzoekers betrokken. Dat betrof ook specifiek onderzoek naar thema's als mobiliteit, leefbaarheid en arbeidsmarkt. Algemene inzichten in regionale economische vraagstukken verkregen we tijdens de verkenningen echter minder. Verder was het interessant geweest als we enkele jongeren bereid hadden gevonden en was de verhouding tussen mannen en vrouwen scheef.

Om de inbreng van wetenschappelijke kennis te vergroten nodigden we voor de slotbijeenkomst twee regionale economen uit die een inleiding gaven. Ook spraken we zelf enkele hoogleraren regionale economie om ons inhoudelijk voor te bereiden. Aan de slotbijeenkomst deden twee studenten mee. Het aantal vrouwen dat deelnam aan de slotbijeenkomst was relatief hoger dan tijdens de verkenningen. Wel lijkt de regionale economie een onderwerp dat eerder mannen dan vrouwen aantrekt.

Het aantal aanmeldingen voor de slotbijeenkomst was 66. In de laatste dagen voor de bijeenkomst kwamen er veel afzeggingen binnen en een aantal deelnemers kwam niet opdagen. Uiteindelijk beleefden we een dag met 42 actieve en betrokken deelnemers. Het totale aantal deelnemers aan deze critical review komt daarmee op 50 personen, waarvan 14 zowel aan de verkenningen als aan de slotbijeenkomst hebben meegedaan. In bijlage 1 hebben we een geanonimiseerd overzicht van betrokkenen toegevoegd.

De verkenningen

De drie verkennende gesprekken vonden plaats op donderdag 22 en vrijdag 23 november, in The Student Hotel in Groningen. De gesprekken waren alledrie anders van aard. We hebben alle vragen, inzichten en ideeën op een rij gezet in bijlage 2. Die bijlage deelden we na afloop van de verkenningen met alle deelnemers en met iedereen die zich opgaf voor de slotbijeenkomst. Het is een geanonimiseerde opsomming van alle inbreng van de deelnemers.

Tijdens de verkenningen blijkt al snel dat het lastig is te benoemen wat er moet gebeuren om Groningen sociaal-economisch te versterken. De gesprekken gaan vele kanten op en er is niet één duidelijke lijn of coherent verhaal te destilleren. Er komen oplossingsrichtingen voorbij en grote en kleinere concrete maatregelen, maar er is geen heldere analyse en bijpassende aanpak voorhanden. De aandacht gaat vooral uit naar de vraag hoe gelden moeten worden verdeeld en hoe ze al dan niet ten goede moeten komen van gedupeerden van de aardbevingen.

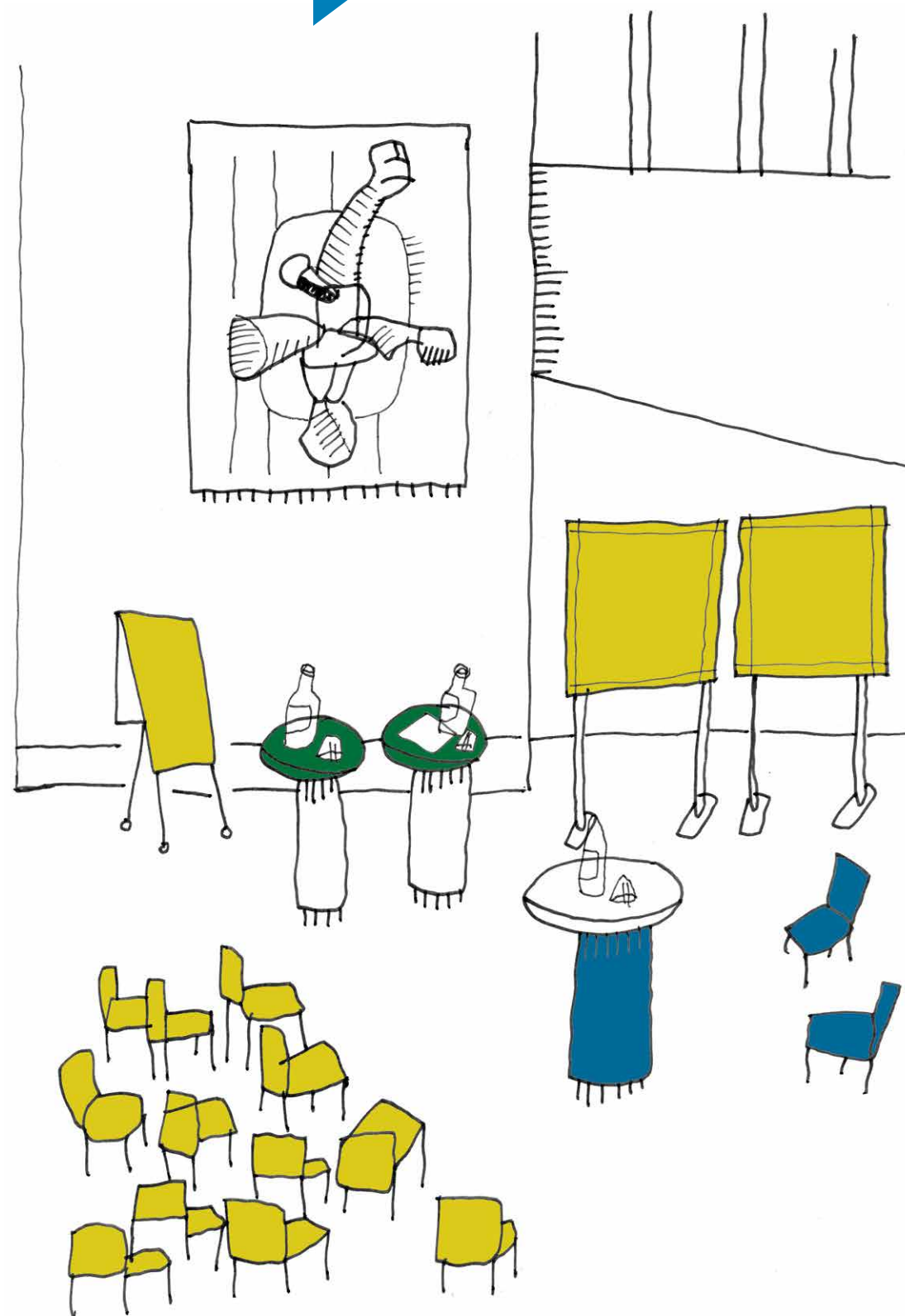

Een groot deel van de inbreng betreft dus het 'hoe' in plaats van het 'wat' uit de centrale vraagstelling. De inhoud van de critical review verandert daarmee door de inbreng van de deelnemers. We concluderen dat we niet alleen met een (sociaal-)economisch vraagstuk te maken hebben, maar ook sterk raken aan de bestuurskunde en de sociologie.

We besluiten naar aanleiding van alle opbrengsten en onze bestudering daarvan de slotbijeenkomst daarom niet alleen te laten gaan over de vraag wat er nodig is in Groningen om sociaal-economisch sterker te worden, maar ook het te voeren proces centraal te stellen.

Slotbijeenkomst

We ontwierpen de slotbijeenkomst op basis van eerder beschreven inzichten. Ten eerste moest er meer wetenschappelijke inbreng zijn dan tijdens de verkenningen en ten tweede moest niet alleen de 'wat'-vraag maar ook de 'hoe'-vraag centraal staan. We kozen voor een bijeenkomst met afwisselend inleidingen door een deskundige, plenaire dialogen en groeps gesprekken met een concrete opdracht. De bijeenkomst was op vrijdag 14 december in de Remonstrantse Kerk in Groningen.

‘Wat’

De eerste inleider is dr. Walter Manshanden, een onderzoeker met meer dan vijftwintig jaar ervaring op het gebied van regionaal-economische vraagstukken. Zijn opdracht is een prikkelende, wetenschappelijk onderbouwde inleiding te geven over investeringen in de regionale economie in het algemeen en in de economie van het aardbevingsgebied in het bijzonder.

Walter Manshanden neemt de deelnemers mee in inzichten in de effectiviteit van investeringen, in de economische situatie en kracht van Groningen, in de effecten van de jarenlange focus op mijnbouw, in het belang van ondernemerschap en netwerken. De deelnemers krijgen de ruimte om vragen te stellen en plenair in gesprek te gaan.

Na de inleiding en het plenaire gesprek volgen groepsessies. We vragen vier deelnemers de rol van voorzitter op zich te nemen en uit een twaalftal stellingen elk drie te kiezen. De stellingen sluiten aan bij de opbrengsten uit de verkenningen en de inleiding van Walter Manshanden en zijn bedoeld om iedereen de ruimte te bieden zijn of haar inzichten te delen en tot conclusies te komen.

De rest van de deelnemers mag vervolgens kiezen bij welke voorzitter en stellingen ze aan willen sluiten. De groepen gaan uiteen naar afzonderlijke ruimten en krijgen de opdracht samen per stelling uit te vinden of ze het ermee eens zijn of niet, waarom ze het al dan niet eens

zijn en of ze een advies kunnen formuleren bij iedere stelling. Ze wijzen een presentator aan die na afloop terugkoppelt in de plenaire zaal.

In de derde bijlage zijn de stellingen en de opbrengsten van deze groepssessies opgenomen. Tijdens de terugkoppeling valt op dat er zeer betrokken en actief is gesproken. Opnieuw blijkt dat er in de gesprekken naast mogelijke investeringen veel wordt gesproken over bestuurlijke vragen als wie heeft zeggenschap en hoe worden beslissingen genomen en over sociologische zaken als het zelfvertrouwen van de Groningers.

‘Hoe’

In de middag stellen we de vraag centraal hoe in Groningen moet worden omgegaan met investeringen in de sociaal-economische structuur. Omdat de omvang van de groep te overzien is en de deelnemers goed en open met elkaar spreken in de plenaire zaal besluiten we om het middagprogramma centraal te houden en dus niet in groepen uit elkaar te gaan.

We starten de middag met een inleiding van prof. dr. Henri de Groot. Henri de Groot is (onder andere) hoogleraar Regionale Economische Dynamiek aan de afdeling Ruimtelijke Economie van de Vrije Universiteit Amsterdam. We vroegen hem om een inleiding te geven over de zin en onzin van subsidies, op basis van wetenschappelijk onderzoek en ervaringen.

Ook Henri de Groot merkt op dat het hem opvalt dat het gesprek, hoewel afgebakend als een 'wat'-vraag, veelal over het 'hoe' gaat. Het gegeven dat er geld beschikbaar is middels het Nationaal Programma Groningen helpt daarin niet - het is bijna vanzelfsprekend dat iedereen vanuit een eigen belang naar die pot met geld kijkt. Ook hij benoemt: er is consensus nodig over de diagnose van het probleem. Pas dan kun je nadenken over instrumenten.

Hij neemt de deelnemers mee in de wijze waarop economen naar subsidies kijken. Hij bespreekt de voor- en nadelen van subsidies en geeft enkele voorbeelden. De groep krijgt vervolgens de ruimte om vragen te stellen en er ontstaat een dialoog. 'We dansen met zijn allen om een pot met geld' is een van de conclusies die een deelnemer trekt.

Na Henri de Groot geven we het woord aan Christine van der Vorm. Christine van der Vorm is ondernemer en onder andere verbonden aan Up to Us en De Ontdekking van Groningen. Ze is ontwerper van samenwerkingen en heeft veel ervaring met samenwerking is en tussen organisaties en gemeenschappen. We vroegen haar een inleiding te geven die het gesprek over zeggenschap en de keuze tussen top down en bottom up organiseren verder brengt.

Christine van der Vorm houdt een betoog over samenwerking en wat dat van een ieder vraagt, welke toewijding en openheid dat vergt. Ook hier is weer aan de orde: het realiseren van verandering kan alleen als de analyse klopt, betrokkenen een gedeeld beeld van de gewenste richting hebben en als concreet wordt gemaakt wat er gaat gebeuren en met wie.

Enerzijds is er sprake van een onbekende situatie en dus van een niet eerder bewandelde weg en anderzijds is er veel kennis aanwezig in de gemeenschappen. Toegeven dat we samen voor een ongewisse toekomst staan en dat samen aan durven gaan is een eerste stap. Er is al veel fout gegaan in Groningen, maar het aanpakken van de leefbaarheid en de sociaal-economische situatie kunnen we nog steeds goed doen, door te leren van het verleden, het proces simpel houden en de gemeenschappen te faciliteren om het zelf te doen.

Ook nu volgt een plenair gesprek. Het valt op dat de inleiding en de oproep om te durven experimenteren en echt samen te werken aanslaat, maar ook al snel weer op de achtergrond verdwijnt door bijvoorbeeld vragen over de critical review en nieuwe ideeën voor investeringen. Het gesprek over hoe in Groningen kan worden samengewerkt op alle niveaus en met alle kennis en kunde die er aanwezig is komt niet op gang.

We sluiten de dag af met een presentatie van Maarten van Poelgeest. Maarten van Poelgeest is een van de twee kwartiermakers van het Nationaal Programma Groningen en heeft de opdracht eerste vorm te geven aan het programma. Hij presenteert de stand van zaken en de eerste gedachten over de verdeling van de gelding en de besluitvorming daarover. Bestuurlijk is hier op het moment van de presentatie nog niet over besloten.

Na de presentatie volgt een vraaggesprek met Maarten van Poelgeest aan de hand van enkele bevindingen die gedurende de dag voorbij zijn gekomen. Ook de deelnemers krijgen ruimte voor vragen. Ze geven de opdracht mee ervoor zorg te dragen dat bewoners zeggenschap krijgen en dat het een programma gaat zijn dat daadwerkelijk bijdraagt aan het welzijn van de Groningers.

Epiloog

Deze vierde critical review was opnieuw een leerzame ervaring. De vorm, starten met verkenningen en deskundigen uitnodigen om inleidingen te geven tijdens de slotbijeenkomst, beviel goed. We willen het samenspel tussen wetenschap, bestuur en samenleving blootleggen en door deze perspectieven al tijdens de voorgesprekken samen te brengen werd snel duidelijk waar bij partijen de aandacht naar uitgaat en ook welke rol kennis speelt. Er is veel kennis aanwezig, maar of die centraal staat bij beleidsvorming en uitvoering is sterk de vraag. Nadenken en gesprek over het proces van uitvoering voert de boventoon. Omdat we deze keer direct op de actualiteit zaten (het Nationaal Programma Groningen was bij de aanvang van de critical review net aangekondigd) beïnvloedde de beschikbaarheid van nieuwe gelden het gesprek. Dat was niet erg - juist door deze ontwikkelingen werd zichtbaar hoe in de complexe dagelijkse praktijk van het aardbevingsgebied wetenschap, bestuur en samenleving elkaar kunnen uitdagen en aanvullen. Die dynamiek op zich al maakt wat ons betreft ook deze critical review waardevol.

Bijlagen

Critical Review #4

Bijlage 1

Overzicht deelnemers (anoniem)

Afeer		Landgoed de Camping	
ANWB		Lefier	
Bewoner	2	Nationaal Programma Groningen	2
Boerenbelang		NCG	2
BusinessMatch	2	Nederlandse Akkerbouw Vakbond	
CAB		Netherlands Economic Observatory	
De Kracht Van Groningen		Nihil obstat	
Economic Board Noord-Nederland		Noorderpoort	2
FNV		Zelfstandig ondernemer	3
Gemeente Eemsmond		PBL	
Gemeente Groningen		Provincie Groningen	
GoeieBuurt		RUG	5
GROEIFonds	2	Up to Us	
Groninger Gasberaad	2	UvA	
Gronings Landschap		UWV	
Hanze Hogeschool		VU	
Invisor		Waddenland	
Johnstohr Advies		Wedeka	

Bijlage 2

Opbrengsten verkenningen

Hieronder volgt een opsomming van de onderwerpen en inzichten die voorbij kwamen tijdens de drie drie verkenningen op 22 en 23 november. Dit zijn geen conclusies; het is een combinatie van stellingen, vragen en ideeën, allemaal ingebracht door de deelnemers. We brengen ze geanonimiseerd, ongewogen en in op alfabet gesorteerde categorieën.

ARBEIDSMARKT

- Dankzij de RIG vestigen bedrijven zich in bijvoorbeeld Delfzijl en dat levert banen op
- We krijgen niet iedereen die in de bijstand zit aan het werk en moeten ons focussen op de groep die succesvol kan zijn en op onderwijs
- We moeten ons juist focussen op de 85% van de mensen die aan het werk is, zodat die aan het werk kunnen blijven
- Er is een doelgroep met weinig of geen opleiding, waarvoor werk het enige perspectief is
- De sociale werkplaats is de grootste werkgever van Oost-Groningen; een scheve situatie
- De Groningse economie is een masculiene omgeving, oa door focus op industrie
- Een deel van de werkloosheid onder vrouwen is verborgen en wordt niet meegenomen in werkloosheidscijfers
- Er zit geen enkel hoofdkantoor in Groningen - focus moet op MKB liggen
- Door robotisering en automatisering verdwijnen er banen - kwetsbare groepen worden daardoor straks nog kwetsbaarder
- Vrijwillig werk in de zorg zou betaald moeten worden

BEREIKBAARHEID EN MOBILITEIT

- Het openbaar vervoer van en naar naar de Groninger dorpen is dramatisch
- We moeten kijken naar nieuwe manieren om het 'donkere platteland' te ontsluiten
- We willen geen onrendabele buslijnen, maar slimme manieren van transport bedenken
- Grote infrastructurele projecten moeten uit andere fondsen dan het NPG worden betaald
- Sluit het gebied aan op glasvezel om digitale bereikbaarheid te optimaliseren

FONDSEN

- Hebben we geld nodig om de sociaal-economische structuur te versterken of iets anders?
- Niet iedereen is op de hoogte van de voorwaarden van de verschillende subsidies en fondsen
- Bij kleine ondernemers leeft het idee dat het makkelijker is voor grote bedrijven om grote subsidies aan te vragen dan voor de kleine ondernemers om startgeld te krijgen
- Drie miljoen regel je sneller dan een kleine investering; kleine dingen: is daar geld voor?
- Voor bewoners is het moeilijk om de weg naar fondsen te vinden
- Subsidieregelingen werken averechts. 'U krijgt subsidie als u doet wat ik bedacht heb'
- Blijven subsidiegedreven bedrijven gevestigd in het gebied als de subsidie stopt?
- Interessanter dan subsidies voor bedrijven is de vraag welke investeringen het verschil maken voor de inwoners van het gebied
- Introduceer microkredieten
- Er is veel minder geld dan noodzakelijk voor alle plannen die zijn bedacht
- Verschaffen van risicokapitaal is goed, maar het moet niet naar grote bedrijven gaan

INDUSTRIE

- Industrie moet een slag maken op klimaatgebied
- De vergroening van de chemie in het havengebied kan slim gekoppeld worden aan de woningbouwopgave en aan de versterking
- Zorg dat je wereldwijd de beste proeftuin wordt voor nieuwe energie
- Profiteer van de kennis van de grote 'oude' bedrijven als NAM, GasUnie en GasTerra en geef start-ups de kans zich te ontwikkelen in de nieuwe energie - koppel kennis en kapitaal en geef nieuwe ondernemingen de kans zich hier te vestigen
- Probeer te kiezen voor zaken waar we nu al goed in zijn, zoals vergroening chemie en transitie van bijvoorbeeld aardgas naar waterstof
- Het feit dat je goed geweest bent in iets, wil niet zeggen dat je opnieuw goed kunt worden
- We hebben al industriële zones; de leefbaarheid en de sterke punten van het gebied moeten ook economisch worden benut
- Er is de laatste jaren enorm veel subsidie naar grote industrie gegaan; voor dat geld had je 300 florerende kleine bedrijfjes kunnen hebben

ONDERNEMERSCHAP

- Hoe krijgen we ondernemerschap terug op het platteland?
- Het advies is om sociaal ondernemerschap te stimuleren en te faciliteren
- Begin ondernemingen naar voorbeeld van de Greyston Bakery - mensen aannemen zonder enige voorwaarde en zo ontmoetings,- werk- en leerplek bieden
- Ondernemerschap gaat ook over zelfredzaamheid van de inwoners van Groningen
- Er is meer aandacht nodig voor vrouwen en vrouwelijk ondernemerschap
- Het is makkelijker om iemand terug te laten komen dan iemand van buitenaf te lokken
- Afgestudeerders in interessante sector moeten we stimuleren hier te gaan ondernemen

- Kleine bedrijven hebben groeipotentie - die ondernemers moeten we het hier naar de zin maken met voorzieningen
- Directies van bedrijven als NAM en Gasunie hebben geen positieve invloed op ondernemersklimaat en blijven op de rem staan; nieuwe bedrijven krijgen geen kans
- Start ups zijn goed voor Groningen, maar er zijn ook grote trekkers nodig
- Voorbeeld R&D centrum van Avebe op Zernike moet worden opgevolgd: wetenschap koppelen aan streekeigen vraagstukken

ONDERWIJS

- Belangrijk is dat we beginnen met goed primair onderwijs
- Richt expert schools op die zich richten op krachtige sectoren die nu en later arbeidscapaciteit nodig hebben, bijvoorbeeld energie en regiogebonden sectoren als bouw en horeca
- Je moet jongeren niet willen laten blijven; laat ze weggaan, elders ervaringen opdoen en terugkomen om te blijven
- Basisscholen moeten geld krijgen om continuïteit te kunnen bieden in projecten met de samenleving, zoals bijvoorbeeld moestuinprojecten
- Projecten met koken als basis leiden tot integratie en startkwalificaties voor opleidingen
- Onderwijs voor vrouwen is noodzaak; ze mogen niet thuis zitten door gebrek aan scholing

PROCES

- We hebben een complexe opgave, dus we moeten allemaal in topvorm zijn
- We willen bottom up met lokale mensen de regionale economische groei opstuwen
- De ambtelijke kwaliteit en capaciteit op gemeentelijk niveau is niet overal groot genoeg
- De best mogelijke mensen moeten worden toegewezen aan gemeenten, mensen die projecten rugwind kunnen geven - dan creëer je impact met dit geld

- Iedereen roept wat en iedereen heeft gelijk
- We komen alleen maar met losse flodders
- Iedereen zit in praatgroepen, mensen vinden dat er over ze gepraat wordt, niet met ze
- Plannen worden over mensen uitgerold en er is veel scepsis
- Laat jongeren meedoen in dit gesprek, zij zijn de eigenaren van de toekomst
- De oprichting van steeds andere commissies werken vaak in het nadeel van bewoners
- Er is veel kwaliteit in de dorpen
- Kunnen we werkwijzen toepassen waarmee we tot co-creatie komen?
- Laten we afspreken dat we over 20 jaar kunnen zeggen: we hebben gedurfd om het geld niet top-down te verdelen
- Er moet procesregie gevoerd worden om lokaal maatwerk te leveren
- Idee: eerste 5 jaar geven we alleen geld uit aan kleine experimenten, die uiteindelijk een programma opleveren waar we over 5 jaar structureel in gaan investeren - het meeste geld parkeren we dus even - 'zo doen we het in Groningen'
- Het gaat om een andere manier van handelen en denken; geen concrete programma-invulling maken voor 15 jaar
- Den Haag moet Groningen gaan beschouwen als een win-win-gewest
- Hoe maken we de aanpak integraal in plaats van sectoraal?
- Leren we van het verleden?

RETURN ON INVESTMENT

- Geef mensen geld dat ze direct kunnen besteden
- Vraagstimulering op lange termijn is het beste - 75% blijft in regio hangen
- Geef iedereen zonnepanelen, isolatie; terugverdientijd 5-6 jaar; redelijke ROI; geld wordt lokaal besteed; kleine ondernemers worden er beter van; kleine impuls aan regio; goed voor Oost-Groningen; woningprijs

gaat dan ook omhoog; zie dit als nulalternatief: andere plannen moeten een beter rendement opleveren dan dit plan voor ze in overweging worden genomen

- Het gaat om publiek geld: vooraf moet worden dichtgetimmerd waar dat aan besteedt wordt
- Dichttimmeren is geen goed idee, maar we moeten wel criteria stellen, er moeten voorwaarden worden verbonden aan investeringen; die moeten rendabel zijn
- Iedere euro moet gewogen worden op wat hij bijdraagt aan het welzijn van de mensen; de doelstelling moet zijn dat het op lange termijn structureel beter gaat met de inwoners
- We moeten geen dure metingen of onderzoek financieren
- Burgers zijn slim genoeg om af te wegen welke investeringen belangrijker zijn dan andere
- Een parlementaire enquête naar de besteding van gelden voor advies zou goed zijn
- Groeimogelijkheden: autonome economie (diensten, producten afgezet buiten de regio)
- Voor de stad Groningen zijn andere maatregelen effectief dan voor de provincie Groningen
- Het verschilt per dorp wat de mensen willen: de kleine schaal is fundamenteel
- Het kader en de doelstelling van het NPG zijn onduidelijk
- Stel, er is geen euro meer te verdelen, hoe kunnen we het zo lokaal mogelijk invullen?

SOCIALE COHESIE, VEILIGHEID EN WELZIJN

- Sociale structuur is belangrijk
- Investeer in de leefbaarheid in de dorpen
- Vraag mensen naar hun dromen, help ze perspectief te zien
- We moeten benoemen waar we trots op zijn
- We moeten dit geld besteden aan mensen die last hebben van de aardbevingen
- Mensen hebben geen behoefte aan mooie programma's, omdat ze hun welzijn kwijt zijn
- Schade aan woningen blijft het grote probleem van de aardbevingen
- Ruimhartig compenseren is noodzakelijk voordat impulsen effect hebben

- Biedt een uitkoopregeling en geef mensen de kans om te vertrekken
- Erken eerst het probleem van veiligheid en help mensen hun leven weer op de rails te krijgen
- We moeten niet alleen kijken naar financiële effecten maar investeren in gezondheid
- We kunnen gebouwen maken waar meerdere voorzieningen zijn: café, bakker, etc;
- Woondorpen zijn goede woonmilieus waar mensen van huis uit dingen kunnen ondernemen
- Gevoel van veiligheid moet terug, anders wordt het hier in Groningen nooit meer wat

TOERISME

- Wij hebben veel ruimte te bieden, maar doen daar weinig mee
- Massaal toerisme moeten we niet willen
- Interregionaal samenwerken kan hele gebied een impuls geven
- Sterke troef: de Wadden
- Van het erfgoedcentrum in Lauwersoog kan het achterland ook profiteren
- Cultureel erfgoed moet je een functie geven en interessant maken voor bezoekers
- We moeten niet 1,15 miljard spenderen aan zaken die met toerisme te maken hebben, maar vervlakking tegengaan en de cultuurhistorie versterken, de fysieke ruimte opknappen: dat biedt mogelijkheden voor een gebied
- Er zijn nauwelijks wandelpaden in het gebied
- Er zijn weinig overnachtingsmogelijkheden in de gemeente
- Als je op zondag door het landschap fietst, kun je bijna nergens een kopje koffie halen
- Musea in het Ommeland zien middelen naar de stad verschuiven; zij moeten steun krijgen
- Ontwikkel het landschap en houd het mooi: dan worden mensen trots en komen ze graag
- We moeten investeren in de ziel van het landschap en het erfgoed

ZEGGENSCHAP

- Waar beleggen we de zeggenschap over wat de inwoners van Groningen willen?
- Middelen moeten naar gemeenten: die zijn verantwoordelijk voor de sociaal economische situatie op lange termijn
- Versnippering van gelden door ze toe te kennen aan gemeenten is juist geen goed idee: diepte-investeringen in bijvoorbeeld onderwijs en arbeid gaan over de gemeenten heen
- Er is gebrek aan overkoepelende regie waardoor we niet weten waar het geld heen moet
- Is een grabbelton slechter dan een keuze maken?
- Wie gaat over investeringen in bijvoorbeeld onderwijs?
- De inwoners zien het geld naar grote projecten gaan en merken zelf weinig tot niets van de investeringen; hoe komt het geld dat de regio in gaat bij de inwoners terecht?
- We moeten geen afwegingen willen maken op macro-niveau maar de mensen zelf laten bepalen wat juist is - wie weet immers beter wat er moet gebeuren dan de mensen die ergens middenin zitten?
- Leg de zeggenschap bij burgers en laat de overheid faciliteren
- Laten we vooral ook jongeren vragen wat ze willen
- Instituten redden zich wel, individuen veel moeilijker
- Richt coöperaties op waarin mensen met elkaar beslissen waar het geld naartoe gaat
- Een groot deel van het geld is al gekoppeld aan investeringen, er wordt gelobbyd, op 5 december moet er een plan liggen van de kwartiermakers - over welk deel bestaat nog zeggenschap, hoeveel beslisruimte is er nog?

Bijlage 3

Stellingen slotbijeenkomst 'wat'

In de ochtend, na de inleiding van Walter Manshanden, kozen vier deelnemers drie door ons voorbereide stellingen. Deze vier deelnemers fungeerden vrijwillig als voorzitter van de groepsessies. De andere deelnemers kozen zelf bij welke groep ze wilden aansluiten. Hieronder volgt per groep een overzicht van de gekozen stellingen en het antwoord op de vragen die ze als groep kregen:

- A** zijn jullie het eens met de stelling of niet?
- B** waarom zijn jullie het eens of oneens met de stelling?
- C** wat is jullie advies bij deze stelling?

Groep 1

1 De overheid moet bij sociaal-economische structuurversterking van Groningen voor innovatieve sectoren kiezen

- a** Moeilijk om het hier niet mee eens te zijn.
- b** Hangt van het perspectief af, tegenargumenten kunnen zijn
 - i** als dit andere initiatieven stopt of tegenwerkt;
 - ii** als het niet samengaat met duurzaamheid;
 - iii** als er een te enge definitie van innovatie wordt gehanteerd;
 - iv** als het alleen als doel en niet als middel wordt gebruikt;
 - v** als de beslissing alleen bij de overheid ligt.
- c** Overheid, gemeenschap en bedrijfsleven moeten samen beslissen en daarbij ook een morele norm vastleggen.

2 Investeren in toerisme is een kans voor Groningen

- a** Driekwart van de groep is het eens met de stelling.
- b** Investeren in toerisme is investeren in dat wat er al is.
- c** Waarde creëren in samenwerking met lokale gemeenschap, trots zijn op wat er al is en slim combineren met een goed verhaal, investeren in ruimtelijke kwaliteit, verleiden. Voorwaarden: duurzaamheid, klein geluk vermarkten, duurzame mobiliteit.

3 Groningen is een unieke regio

- a** het overgrote deel van de groep is het eens met de stelling.
- b** Argument tegen: er zijn meer gebieden zoals Groningen. Argument voor: Groningen is uniek in een combinatie van factoren, rust, ruimte, schone lucht, studenten en ondernemerschap. Maar ook: gebrek aan zelfvertrouwen, bestuurlijk gedoe.
- c** Groningen moet zich op zichzelf gaan richten, samen actief worden, investeren in eigenaarschap en samen alles regelen, Den Haag buiten de deur zetten en echt samen durven te werken.

Groep 2

1 Investeren in de leefbaarheid van de gemeenschappen versterkt de regionale economie

- a Voorzichtig eens.
- b Als je gaat investeren in leefbaarheid zou dat economische activiteit kunnen stimuleren - de groep denkt dat dit kan kloppen.
- c Investeer ook in infrastructuur en onderwijs.

2 Het effect van een investering van € 1,15 miljard op de regionale economie is zeer beperkt

- a Hoeft niet zo te zijn, oneens dus.
- b Als je gericht investeert en kiest voor investeringen die jarenlang effecten opleveren is het goed. Dit is conjunctuurbestendig.
- c Voorkom oneigenlijk gebruik van subsidie. Er zijn genoeg projecten die geen bestaansrecht hebben. Versnipperen van het geld is geen goed idee. Zoek goed uit wat je eigen kracht is en wat rendement oplevert.

3 Het onderwijs moet worden aangepast aan de vraag naar arbeid in Groningen

- a Eens
- b De aansluiting tussen opleidingen en arbeidsmarkt kan beter
- c Zet ook in op bij- en omscholing en zorg dat mensen zo terugkomen op de arbeidsmarkt, maak gebruik van de bestaande infrastructuur, zoals bibliotheken

Groep 3

1 Al die jaren ervaring met het aardgas vergroten de kansen van Groningen op een voortrekkersrol in de energietransitie

- a** Oneens.
- b** In een vierkant gaatje past geen rond blokje.
- c** De sector biedt wel kansen. Voor de energietransitie is een heel ander kennisnetwerk nodig en is Groningen eigenlijk ook te klein. Zet in op sociaal ondernemerschap. De 1,15 miljard uit het NPG zou niet naar deze industrie moeten.

2 Alleen door enkele grote projecten te steunen heeft een fonds ter versterking van de sociaal-economische structuur effect

- a** Oneens.
- b** Er zijn al subsidies.
- c** De groep trekt deze stelling samen met de volgende stelling.

3 Het MKB moet centraal staan bij de verdeling van fondsen

- a** Niet echt mee eens.
- b** Er zijn al subsidies die niet altijd effectief zijn.
- c** Groningen moet ontregeld worden, met ruimte voor initiatieven vanuit de gemeenschap. Extra middelen voor de financiering van parels is uiteraard fijn. MKB financieren als onderdeel van grote gemeenschappelijke projecten. En infrastructuur verbeteren.

Groep 4

1 Investeren in lokaal ondernemerschap moet prioriteit hebben

- a Eens
- b Lokale ondernemers sneeuwen soms onder. Lokale MKB voelt zich niet altijd gehoord.
- c Sluit aan bij de kracht van het bestaande, maar zichtbaar wat er al is, focus op sociale return en lokale zeggenschap. Nieuwe initiatieven en bestaande structuren sluiten elkaar niet uit. Trek het breed, dus bijvoorbeeld ook investeren in vrouwen en ondernemerschap. Leer van elkaar.

2 De € 1,15 miljard moet gelijk verdeeld worden onder alle bewoners van het aardbevingsgebied

- a Oneens
- b Bekijken waar de return on investment het grootst is om optimale verdeling te bepalen, niet zomaar geld weggeven maar investeren.
- c Geef gemeenschappen een budget dat ze kunnen toekennen, zoals bijvoorbeeld bij de wijkstemdag in Groningen. Geef zeggenschap en daarmee vertrouwen. Organiseer prijsvragen. Durf te schuiven. Verdeel een deel lokaal en een deel over het hele gebied. Geef ook bij projecten voor het hele gebied zeggenschap aan inwoners.

3 Onderzoek naar rendement van investeringen mag geld kosten

- a Eens
- b Onder bepaalde voorwaarden mag onderzoek geld kosten, bijvoorbeeld bij het maken van een maatschappelijke kosten-batenanalyse
- c Vraag initiatiefnemers om aan te geven wat hun project oplevert voor de lokale gemeenschap. Wees vooraf transparant over doelstellingen.

Colofon

Auteurs

Wim Derksen

Mariëlle Gebben

In opdracht van

Kenniscentrum Aardbevingen

en Duurzame Ontwikkeling (RUG)

Illustraties

Menno Schreuder

Vormgeving

Peter Boersma

© *Wim Derksen, 2019*

© *MRL, 2019*